

Alþingi
b.t. umhverfis- og samgöngunefndar Alþingis
Kirkjustræti
101 Reykjavík

Múlaþing, 1. október 2026
númer erindis 202609173

Efni: Umsögn um frumvarp til nýrra sveitarstjórnarlaga – 5. mál.

Inngangur

Múlaþing þakkar fyrir tækifæri til að veita umsögn um frumvarp til nýrra sveitarstjórnarlaga sem liggur nú fyrir Alþingi. Frumvarpið felur í sér mikilvæga heildarendurskoðun á sveitarstjórnarlögum nr. 138/2011. Múlaþing lýsir stuðningi við þá meginreglu að lög um sveitarstjórnir endurspegli þá stjórnarskrárvernd sem sveitarfélögum er tryggð sem sjálfstæðum lýðræðislegum einingum, og mun þessi umsögn bæði taka fram þar sem frumvarpið er til bóta frá gildandi lögum en einnig benda á þau atriði sem sveitarfélagið telur þurfa endurskoðunar við.

I. Almennar athugasemdir

Samráðsferli

Múlaþing leggur áherslu á að virkt og víðtækt samráð við sveitarfélögin sé grundvöllur þess að ný heildarlög um sveitarstjórnir verði vel úr garði gerð. Telur sveitarfélagið að betur hefði farið á því að birta frumvarpið í samráðsgátt stjórnvalda til frumsamráðs við almenning og hagsmunaaðila. Heildarendurskoðun á lögum þessum, sem snerta beinan starfsgrundvöll allra sveitarfélaga, gefur sérstaka ástæðu til þess að ganga lengra í samráðsferlinu en gert hefur verið. Múlaþing hvetur ráðherra til að tryggja að frekari samráð fari fram við Samband íslenskra sveitarfélaga og einstök sveitarfélög áður en frumvarpið hlýtur 2. umræðu á þinginu.

II. Athugasemdir við einstaka greinar

32. gr. Hagsmunaskráning

Sveitarfélaginu finnst of langt gengið með að reglur um hagsmunaskráningar skuli ná til maka aðila. Slíkar reglur um hagsmunaskráningar í stjórnsýslunni virðast almennt ekki ná til maka nema í tilfelli ráðherra, ráðuneytisstjóra, skrifstofustjóra ráðuneyta, sendiherrum í Stjórnarráðinu og aðstoðarmanna ráðherra sbr. lögum nr. 64/2020. Sem dæmi þá virðast sambærilegar reglur ekki ná til maka alþingsmanna og dómara.

Ef þetta á að vera óbreytt telur sveitarfélagið nauðsynlegt að kveðið sé á um hvernig hægt sé að bregðast við ef upplýsingarnar eru ekki veittar, t.d. af maka viðkomandi.

Múlaþing
Lyngási 12, 700 Egilsstaðir
Sími: 4 700 700
mulathing@mulathing.is
mulathing.is

Samkvæmt 2. mgr. 32. gr. á að skrá allar greiðslur frá sveitarfélaginu, stofnunum þess eða fyrirtækjum í meirihlutaeigu þess nema mánaðarlegar launagreiðslur sem sveitarstjórnarfulltrúi kann að vera með sem fastráðinn launþegi hjá sveitarfélaginu. Samkvæmt orðanna hljóðan nær undantekningin einungis til starfa hjá sveitarfélaginu en ekki stofnunum þess eða fyrirtækjum í meirihlutaeigu þess. Spurt er hvort það sé örugglega ætlunin að undantekningin nái ekki til þessara aðila líka í ljósi þess að ekki verður séð hvers vegna þeir ættu ekki að vera undanþegnir þessu líka.

44. grein – Valdheimildir heimastjórna

Múlaþing gerir athugasemd við þá nálgun að ráðherra setji í reglugerð fyrirmynd að skipulagsskrá heimastjórna sem þær eigi að fylgja. Sveitarfélög eru misjöfn að stærð, þjónustuþyngd og landfræðilegum aðstæðum og það á að vera meginregla í sveitarstjórnarlögum að sveitarstjórnir hafi raunverulegt svigrúm til að ákveða valdheimildir heimastjórna innan þess ramma sem löggin setja. Múlaþing telur mikilvægt að komandi leiðbeiningar ráðherra samkvæmt þessari grein skilgreini skýrt að sveitarstjórnirnar hafi viðtækt vald til að aðlaga fyrirmyndina að eigin aðstæðum, frekar en að fyrirmyndin sé þröng og skyldugerandi. Ella er hætt á að heimildin verði sett þannig að hún þjóni ekki þeim fjölbreytileika sem einmitt réttlætir tilvist heimastjórna.

45. grein – Íbúanefndir og samspil við heimastjórnir

Sveitarfélagið fagnar ákvæðum um aukinn möguleika íbúa til að koma að stjórnun og þjónustu á sínu nærsvæði. Múlaþing óskar þó eftir skýrari afmörkun á samspili íbúanefnda og heimastjórna þar sem þær eru til staðar á sama svæði. Þegar bæði form eru til staðar getur það mögulega leitt til óvissu um ákvarðanatöku og ábyrgð. Sveitarfélagið leggst gegn því að þetta misræmi sé skilið eftir óleyst í lögnum og hvetur til þess að sett verði tæmandi ákvæði í löggin eða að skýrar leiðbeiningarheimildir bættist við.

Sveitarfélagið vill einnig benda á að réttur íbúa til að fara fram á skipun nefndar sé skilyrtur m.a. við að ekki sé til staðar heimastjórn. Þar heimastjórn fer með afmörkuð málefni, eftir því sem sveitarstjórn ákveður, að þá ætti að bæta við að þessi réttur íbúa ætti að vera til staðar að því gefnu að heimastjórn hafi ekki verið falið það afmarkaða málefni. Verði þetta óbreytt að þá gætu skapast þær aðstæður að réttur íbúa til að láta skipa nefnd til að fara með afmarkað málefni verði ekki til staðar einungis af þeirri ástæðu einni að til staðar sé heimastjórn, óháð því hvort heimastjórninni hafi verið falið þetta afmarkaða verkefni af sveitarstjórn eða ekki.

64. grein – Réttarstaða starfsmanna sveitarfélaga

Í athugasemdum um 64. gr. frumvarpsins er fjallað um mikilvægi þess að til séu lögfestar grunnreglur um hvernig opinberu valdi gagnvart starfsmönnum sveitarfélaga sé beitt en ákveðið að geta ekki tillögur um ákvæði hvað það varðar. Múlaþing hvetur til þess að þessi afstaða verði endurskoðuð og sett verði ákvæði um þetta í lögnum núna.

67. grein – Skilgreining á C-hluta einingum

Múlaþing óskar skýringar á hvaða einingar teljist til C-hluta og hvort einkahlutafélög sem rekin eru á markaðsforsendum, líkt og HEF ohf., falli þar undir. Þar sem um fjárhagslegar skyldur og skýrslugjöf er að ræða er nauðsynlegt að afmörkun sé afdráttarlaus og ótvíræð í lagatexta eða í greinargerð

frumvarpsins. Ef skýringu er einungis ætlað að koma fram í reglugerð telur Múlaþing mikilvægt að lokafrumvarpið kveði skýrt á um þær meginreglur sem reglugerðarsetningin á að byggja á.

72. og 74. grein – Fjárhagsleg viðmið og mat á langtímaáhrifum

Múlaþing tekur undir þá nálgun að fjárhagsleg viðmið í lögunum veiti greinargóðar leiðbeiningar um þegar meta þurfi fjárhagsleg áhrif fyrirhugaðra skuldbindinga til lengri tíma. Eins og ákvæðin eru úr garði gerð, með 10% og 20% viðmiðum á heildartekjur, er þó óljóst hvort slík prósentuhlutföll séu hæfileg og raunhæf fyrir sveitarfélög af ólíkri stærð og þjónustuþyngd. Múlaþing leggur til að þessi viðmið séu útfærð með nákvæmari hætti, og eftir atvikum með innibýggðum sveigjanleika, til að taka mið af aðstæðum sveitarfélaganna.

92. grein – Heimild ráðherra til áhrifa á skattstigi

Múlaþing gerir stjórnskipulegar athugasemdir við heimild ráðherra til að fyrirskipa sveitarfélögum að hækka útsvar og fasteignaskatta um allt að fjórðung umfram það hámark sem sveitarfélögin hafa sjálf ákveðið. Það er mikill vafi um hvort ráðuneytið gæti heimilað, eða lagt fyrir sveitarstjórn, að álag sé lagt á útsvör og/eða fasteignaskatt í ljósi þess að sveitarfélög eru einu aðilar, samkvæmt stjórnarskránni, sem hafa heimild til að ákveða hvort lagaheimild skatta sé nýtt eða ekki.

Múlaþing hvetur til þess að athugað verði sérstaklega hvort þessi lagagrein standist ákvæði stjórnarskrár.

111. grein – Skylduaðild að landshlutasamtökum

Múlaþing fagnar því að frumvarpið kveði ekki á um skylduaðild sveitarfélaga að landshlutasamtökum. Þetta samrýmist meginreglunni um sjálfræði sveitarfélaga og tekur mið af fyrri athugasemdum sveitarfélagsins á þessum vettvangi.

118. grein – Frumkvæðisskylda til upplýsingagjafar

Múlaþing fagnar því að sveitarfélögum sé gert að upplýsa íbúa sína með eins góðum hætti og hægt er. Aftur á móti getur verið ástæða til að athuga hvort þessi lagagrein gangi of langt í þeim efnum, og hvort hún geti valdið of miklu álagi á þjónustukerfi sveitarfélaganna eða gengið gegn lögmætum hagsmunum þeirra sem hlut eiga að máli meðan mál eru enn til meðferðar. Gildandi reglur um upplýsingarétt íbúa og kynningu mála eru að mati Múlaþings fullnægjandi og þarfnast ekki endilega frekari lögfestingar með þessum hætti.

131. grein – Þvingunarúrræði ráðherra og stjórnvaldssektir

Múlaþing gerir athugasemdir við þær breytingar sem lagðar eru til í 131. gr. um aukin þvingunarúrræði ráðherra gagnvart sveitarfélögum. Heimild til að beita stjórnvaldssektum og skuldajafna þeim við greiðslur úr Jöfnunarsjóði sveitarfélaga geta verið sérstaklega íþyngjandi og dregið úr getu sveitarfélaga til að bregðast við í þeim tilvikum þar sem ágreiningur ríkir um lögskýringu eða framkvæmd laga. Múlaþing leggur til að þessar heimildir verði endurskoðaðar og þrengdar verulega, og að í það minnsta verði kveðið á um málsmeðferðarreglur sem tryggja rétt sveitarfélagsins til andmæla og málshöfðunar áður en sektir eru lagðar á.

134. grein – Sameining sveitarfélaga

Múlaþing vill benda á að sameining sveitarfélaga má ekki verða til þess að þjónusta og/eða fjármagn á vegum ríkisins falli niður án þess að gildar ástæður séu. Sem dæmi má nefna afleiðingar af sameiningu sveitarfélaga í Múlaþing varðandi almenningssamgöngur. Sameiningin leiddi til þess að Vegagerðin felldi niður akstursleið strætó milli Egilsstaða og Borgarfjarðar eystri á þeim grundvelli að þar sem byggðarkjarnarnir tilheyrðu sama sveitarfélagi (Múlaþingi) væri um innanbæjarakstur að ræða en ekki akstur milli byggða. Þar sem ekkert breyttist hvað málið varðar við sameininguna að þá telur Múlaþing engin rök fyrir því að akstur milli þessara tveggja byggðarkjarna hafi verið felldir niður.

III. Lokaorð

Múlaþing þakkar tækifærið til að koma þessum sjónarmiðum á framfæri. Sveitarfélagið leggur áherslu á að markmið þessarar umsagnar er að styrkja frumvarpið til að það þjóni sem best þeim lýðræðislegu grundvallargildum sem sveitarstjórnarkerfið á að vera byggt á – svigrúmi sveitarfélaga til að leysa eigin mál, skýrri skiptingu valdheimilda milli ríkis og sveitarfélaga og vandvirkni í reglusetningu. Sveitarfélagið er reiðubúið til frekara samráðs um þau atriði sem hér hafa verið tilgreind og tekur undir að frumvarpið er í heild sinni skref í rétta átt.

Virðingarfyllt,

Dagmar Ýr Stefánsdóttir, sveitarstjóri Múlaþings